

ВЕРБАЛЬНІ Й НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ТРАНСЛЮВАННЯ ХАРИЗМАТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ЛІДЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКЛЮЧНИХ ЧАСТИН ПРОМОВ)

Бойченко М.К.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

boichenko.mariia@lkl.kpi.ua

The paper presents the results of the study into the interplay of verbal and non-verbal means helping convey the speaker's charisma in religious and political types of discourse. The abstract is based on the analysis of lexico-grammatical, prosodic and paralinguistic means characterising the conclusion parts of the speeches publicly delivered by American religious leaders.

Key words: *charismatic speakers, verbal and non-verbal means, American religious leaders, public speech, closing parts.*

Дослідники у різноманітних галузях гуманітарних знань підкреслюють, що актуалізація харизми у мовленні лідерів, релігійних у тому числі, є процесом комплексного сприйняття мовця аудиторією за рахунок впливу взаємодії низки факторів на різних рівнях (Бойченко, 2021).

Відомо, що релігійні промови, проповіді зокрема, будуються за традиційною риторичною структурою: вступ, основна і заключна частини (Jeong, 2008, р. 2, 6). Різноманітні підручники, посібники та інструкції для написання й виголошення успішної проповіді (промови) підкреслюють, що заключна частина є надзвичайно важливим елементом, адже саме в ній мовець має підвести підсумки всієї промови, закріпити основну думку, а в релігійних промовах ще й підвищити рівень емоційної взаємодії з аудиторією. При цьому заключні слова проповіді не мають фіналізувати досвід, а радше нести заклик до дій: “*What is said last, assuming it is said well, is what actually carries the greatest impression of the overall sermon.*” (Chapell, 2018).

Тому метою цієї праці є встановлення закономірностей взаємодії вербальних і невербальних засобів при актуалізації харизматичного мовлення у межах заключних частин промов американських релігійних лідерів.

Для аналізу взаємодії вербальних і невербальних засобів у мовленні американських релігійних лідерів було обрано промову Мартіна Лютера Кінга «What is in Your Life's Blueprint».

Нагадаємо, що Мартін Лютер Кінг, молодший – американський баптистський пастор та соціальний активіст, один з перших і найяскравіших лідерів-афроамериканців руху за громадянські права. Його промови й ідеї, найвідоміші з яких не втратили популярність та актуальність й сьогодні,

поєднують у собі ознаки проповідей і соціальних маніфестів. Доктор Кінг є визнаним харизматичним лідером і серед дослідників (Sandberg & Moreman, 2015) цього явища, і серед громадськості. Згідно з результатами проведеного нами опитування, переважна більшість інформантів характеризувала спікера як харизматичного (зазначивши при цьому, що їхні особисті погляди та переконання вплинули на сприйняття харизматичності цього лідера) з середньої оцінкою харизматичності 8,5 за шкалою від 1 до 10. Респонденти описали Доктора Кінга як впевненого в собі розумного візіонера, що надихає своїми промовами. Серед факторів, які, на думку інформантів, впливають на сприйняття мовця як харизматичного, було виокремлено в рівному співвідношенні поси́л/візію, вибір мовних засобів, голос/інтонацію мовця та мову тіла (утримання зорового контакту з аудиторією, правильні жести тощо).

Таким чином, результати попереднього вивчення цього питання та відповіді інформантів підтверджують необхідність комплексного аналізу мовлення харизматичних особистостей з урахуванням комунікативної ситуації та взаємодії вербальних і невербальних засобів.

Обрана промова «What is in Your Life's Blueprint» була виголошена Доктором Кінгом перед аудиторією старшокласників у середній школі Барратт, штат Філадельфія, 26 жовтня 1967 року, всього за декілька місяців до його вбивства.

Модератор події представив Кінга як «Reverend Doctor Martin Luther King», що підкреслює, перш за все, його релігійний статус та налаштовує аудиторію на сприйняття виступу як проповіді, хоча комунікація відбувається на сцені актового залу середньої школи. Мовця зустрічають гучними оплесками, що свідчить про шанобливе ставлення аудиторії до мовця.

Запис промови у вільному доступі, на жаль, не дуже високої якості, що не дозволяє нам детально проаналізувати певні невербальні аспекти комунікації (як то чіткість погляду чи міміки), однак ми можемо побачити верхню частину тіла спікера, загальну спрямованість його погляду й тіла. Доктор Кінг одягнений у своєму звичайному для публічних виступів стилі – строгому темному костюмі, білій сорочці та темній краватці. Його одяг не підкреслює статус пастора, радше громадського активіста.

Протягом усієї промови він повернутий до аудиторії, трохи змінюючи час від часу позицію тіла та голови ліворуч чи праворуч, щоб охопити всю аудиторію. Докторі Кінг стоїть за трибуною, іноді спираючись на неї, коли він хоче бути ближчим до аудиторії. Загалом, він активно жестикулює для підкреслення важливих смислових (вербальних) частин промови.

Загальна ідея заключної частини промови – заклик аудиторії до дій, до руху вперед. Доктор Кінг виступає перед учнями старших класів, слухачами, в яких

попереду все життя, що буде сповнене злетів і падінь. Головний посил – рух вперед, незважаючи на життєві обставини, наскільки це посильно для кожного його слухача: →*Well, § |life for \none of us | has been a ↑crystal 'stair, | but |we must ↑keep moving. || |We must ↑keep going. ||If you |can't 'fly, §\ run. || If you |can't /run, | \walk. ||. -If you |can't 'walk, §\crawl, | |but by ↑all \means,§|keep moving.||*

На мовному рівні головний заклик до розвитку, до дії, не здаватися реалізується за рахунок використання дієслів руху: *move, go, fly, run, walk, crawl*. Кінг закликає кожного діяти в міру можливостей та сил, наголошуючи, що кожен може рухатися вперед, розвиватися та робити щось важливе, застосовуючи антиклімакс у значенні дієслів руху, починаючи від найбільш швидкого до мінімального: *If you can't fly, run. If you can't run, walk. If you can't walk, crawl*. Це підкреслює, що немає маленьких дій та звершень, будь-який рух вперед – це вже прогрес, це краще, ніж стагнувати на місці.

Кінг також використовує типові для публічного мовлення стилістичні прийоми – синтаксичний паралелізм і лексичні повтори, які мають закріпити в свідомості аудиторії головну ідею: [...] *we must keep moving. We must keep going.; If you can't fly, run. If you can't run, walk. If you can't walk, crawl*. Ураховуючи проповідність промови, за рахунок повторюваності ці засоби також допомагають забезпечити піднесений емоційний стан аудиторії.

Розглянемо взаємодію засобів різних рівнів у заключній частині більш комплексно.

Висловлення (1). →*Well, § |life for \none of us | has been a ↑crystal 'stair, | but |we must ↑keep moving. ||*

Мовний рівень. Прагматичний тип речення – констатив, мовець підтверджує думку про те, що і для його аудиторії, і для нього, життя наповнене випробуваннями. Безпосередньо заключна частина речення виражає заклик до дії. Для цього мовець вживає займенники першої особи множини, щоб підкреслити для слухачів, що він є одним з них. Використання модального дієслова *must* в заклику до подальших дій та розвитку відображає і внутрішні переконання Кінга, і його авторитет та наставництво як пастора й громадського лідера.

Просодичний рівень характеризується дрібним членуванням висловлення на інтонаційні групи. Займенник *none* інтенсифіковано високим спадним тоном широкого діапазону зі зменшеною швидкістю зміни напрямку його руху, за рахунок чого мовець об'єднує аудиторію в спільному досвіді життєвих труднощів. Оформлення ключових лексичних одиниць *↑keep moving*

спеціальним підйомом зі збільшеним негативним тональним інтервалом перед словом *moving*, з одного боку, допомагає їх смислового виділенню, з іншого – надає висловленню відчуття піднесеності. Високий рівень емоційно-прагматичного потенціалу висловлення також передається виражено-помірним темпом та зростаючою гучністю й інтенсивністю мовлення.

Паравербальні засоби. Мовець підтримує зоровий контакт з аудиторією, жестикуляцію мінімальна – він тримає руки на трибуні, за якою стоїть. Водночас вимовляння лексичної одиниці *stair*, інтенсифікованої високим висхідним тоном і підвищенням гучності, мовець супроводжує підняттям голови і поглядом вгору, ніби дивлячись на ці уявні сходи, після чого його погляд повертається до аудиторії, лексична одиниця *moving* підкреслюється кивком голови.

Висловлення (2). *|We must ↑keep going.* ||

Мовний рівень. За прагматичним спрямуванням висловлення є заклик, спонукуванням аудиторії до дії. Воно є лексичним і синтаксичним повтором заключної частини попереднього, тож спікер використовує ті самі лексичні одиниці з тією самою метою. Така повторюваність слугує для закріплення посилу попереднього висловлення.

На *просодичному рівні* інтонаційний малюнок висловлення є паралельним до заключної частини першого: мовець виокремлює лексичну одиницю *keep* спеціальним підйомом, що транслює заклик до слухачів не здаватися та слугує заохоченням продовжувати боротьбу і рухатися вперед. Висловлення характеризується висхідно-спадним рухом тону, плавним ритмом і помірними темпом і гучністю, за рахунок чого заклик звучить не як вимога чи примус, а як настанова від лідера.

Паравербальні засоби. Мовець продовжує підтримувати зоровий контакт з аудиторією та тримати руки на трибуні, на яку спирається. Лексична одиниця «*going*» підкреслюється кивком голови.

Висловлення (3). *If you |can't 'fly, §\ run.* ||

Мовний рівень. Висловлення має директивний характер. Якщо в попередньому висловленні лідер ототожнював себе з аудиторією, то в цьому він застосовує іменник другої особи, який підкреслює, що в цій частині промови він наставляє і спрямовує своїх слухачів/паству. Безпосереднє звернення до пастви, а не узагальненні настанови, є одним з важливих елементів заключної частини проповідей. Використання умовного способу дії у поєднанні з модальним дієсловом *can't* виражає певний вибір, можливості для аудиторії реалізувати заклик лідера, однак в тій формі та на тих умовах, які їм доступні.

На *просодичному рівні* мовець підкреслює смислове навантаження лексичної одиниці, що означає рух найвищого ступеня (політ) висхідним тоном, що ніби відображає її семантику. Внутрішньосинтагменна пауза перед наступною лексичною одиницею *run* (що також є директивом) дозволяє емпатизувати можливість вибору для аудиторії та наголосити на альтернативному варіанті дій. Високий спадний тон широкого діапазону на лексичній одиниці *run* слугує для підкреслення директивності та водночас нефінальності думки мовця. Гучність висловлення помірна, однак підвищується на ключовій лексичній одиниці *fly*.

Паравербальні засоби. Доктор Кінг утримує зоровий контакт з аудиторією та тримає руки на трибуні, на яку спирається. Вимовляючи лексичну одиницю *run*, він повертає голову й погляд до іншої частини аудиторії та підкреслює директивність легким нахилом голови й підняттям брів.

Висловлення (4). *If you |can't /run, | \walk. ||*

Мовний рівень. Це висловлення, як і попереднє, є директивом. Кінг використовує паралельну до попередньої синтактичну конструкцію, повторно використовуючи дієслово *run*, що створює зв'язність думки.

На *просодичному рівні*, на відміну від попереднього висловлення, головні смислові одиниці виокремлюються низьким висхідним тоном при висхідною-спадному рухові тону всього висловлення, оскільки для семантично повільнішої (менш інтенсивної) одиниці *walk* використовується середньо-підвищений спадний тон, покликаний відображати підвищений емоційний потенціал частини, яка підводить до фінального висловлення-коди. Гучність висловлення залишається помірною, воно звучить без різких темпоральних змін.

Паравербальні засоби. Мовець продовжує тримати руки на трибуні та підтримувати зоровий контакт з аудиторією. Він змінює фокус погляду з однієї сторони залу на іншу, виголошуючи заклик *walk*.

Висловлення (5). *~If you |can't 'walk, § \crawl, | |but by ↑all \means,§ |keep moving.||*

Мовний рівень. За прагматичною спрямованістю останнє висловлення заключної частини також має директивний характер, що, у свою чергу, закріплює мету промови-проповіді – настанова для молодих людей, заклик до проактивності й прогресу. Для реалізації антиклімаксу мовець використовує дієслово *crawl* на позначення руху, що за своєю семантикою може підкреслювати ідею про те, що інколи в житті буде дуже важко, майже неможливо щось робити, однак це не є приводом здаватися. Використання фрази *by all means* підкреслює, що іноді рухатися далі може означати

використовувати свої останні ресурси, одночасно підкреслюючи настанову лідера, що це є надзвичайно важливим.

Просодичний рівень характеризується поділом речення на короткі інтонаційні групи. Оскільки це висловлення є заключним у промові, мовець за рахунок висхідного тону та підвищення гучності інтенсифікує основні смислові елементи, що підсумовують та наголошують на основній ідеї проповіді (*'can't 'walk*). Високий спадний тон широкого діапазону на лексичній одиниці *'crawl* емпатизує заклик мовця, наголошуючи, що навіть незначний рух – це вже прогрес; спеціальний підйом на одиниці *↑all* показує, що лідер очікує від аудиторії максимальних зусиль для дотримання того, до чого він їх закликає. Ці інтонаційно виокремлені ключові лексичні одиниці також інтенсифікуються підвищенням гучності, що слугує заключним емоційно-кульмінаційним моментом промови.

Паравербальні засоби. Кінг продовжує підтримувати зоровий контакт з аудиторією. Він починає активно жестикулювати: мовець піднімає праву руку, вказівний палець спрямований на аудиторію, рухами руки він емпатизує просодично виділені елементи висловлення (*walk, crawl, all*), ще більше акцентуючи увагу аудиторії на них.

Виконаний аналіз заключної частини промови-проповіді харизматичного американського релігійного лідера показав, що її основне функційно-прагматичне спрямування полягає в узагальненні й закріпленні основної ідеї (посилу) всієї промови за рахунок емоційного піднесення аудиторії (пастви), збудження когнітивно-мисленнєвої діяльності слухачів з метою спонукання їх до дії та фіксації моральних настанов. Ця функція реалізуються за рахунок взаємодії вербальних засобів, зокрема лексичних і синтаксичних повторів, використання займенників першої і другої особи, для встановлення зв'язку з послідовниками та одночасного виокремлення фігури лідера-наставника, та просодичних засобів, зокрема підвищення тону голосу та інтенсивності вимовляння ключових слів, підсилених зміною погляду мовця чи рухом його голови, що слугує формуванню емоційного резонансу та транслює харизматичність мовця.

Література

- Jeong, W. (2008). *A study of the sermon introduction in contemporary preaching*. University of Stellenbosch.
- Chapell, B. (2018). *Christ-Centered Preaching: Preparation and Delivery of Sermons*. Baker Academic.
- Бойченко, М. К. (2021). Механізм сприйняття аудиторією харизматичних ознак публічної особистості. *Нова філологія*, (84), 20-31. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-3>
- Sandberg, Y. & Moreman, C. M. (2015). *Common Threads among Different Forms of Charismatic Leadership*. *Journal of Religion and Business Ethics* (3), Article 19. URL: <https://via.library.depaul.edu/jrbe/vol3/iss1/19>